

UDK 811.163.43'36(091)

811.163.43'367.622(091)

Prethodno priopćenje

Rukopis primljen 13. II. 2024.

Prihvaćen za tisak 15. XI. 2024.

<https://doi.org/10.31724/rihjj.51.1.1>

Matijas Baković

Institut za istraživanje migracija

Trg Stjepana Radića 3, HR-10000 Zagreb

<https://orcid.org/0000-0001-7983-9148>

matijas.bakovic@imin.hr

PODJELA IMENICA U RUKOPISU *SLOVNICA JEZIKA BOSANSKOGA* FRANJE VULETIĆA

U radu¹ se donosi podjela imenica koju je iznio Franjo Vuletić u svojem rukopisu *Slovnica jezika bosanskoga* (1885.) i koji je, uz brojne izmjene, poslužio za tiskanje *Gramatike bosanskoga jezika* (1890.). S obzirom na to da u to vrijeme traju jezične borbe između pripadnika zagrebačke filološke škole i sljedbenika Karadžić-Daničićeva jezičnoga modela, upozorit će se na uzore kojima se Vuletić služio te izbore za koje se odlučio u rukopisu. Na kraju će se uputiti i na izmjene koje je načinio Davorin Nemanić koji je oblikovao konačni izgled tiskanoga izdanja.

1. Uvod

Gramatika bosanskoga jezika objavljena je u Sarajevu 1890. godine.² Iako je izišla iz tiska bez imena autora na naslovnici, bilo je poznato da je rukopis sastavio gimnazijski profesor Franjo Vuletić (Anon 1902: 282; Dlustuš 1910: 220). Dok su mnogi tada (usp. Anon 1890: 272), a i poslije kritizirali naslov same knjige i vezali ga uz Benjamina Kallaya i njegovu politiku (Papić 1976: 189),

¹ Rad je nastao kao rezultat istraživanja u okviru znanstvenoga projekta „Hrvati u Bosni i Hercegovini: povijesne i suvremene perspektive“ (HRVABIH-POSUP 15-2024/2027), koji vodi dr. sc. Matijas Baković na Institutu za istraživanje migracija. Projekt je financiran sredstvima EU, kroz program NextGeneration EU.

² S istim naslovom tiskana je u još dva neizmijenjena izdanja, 1898. i 1903., a od 1908. objavljivana je kao *Gramatika srpsko-hrvatskoga jezika*.

rijetko tko je spominjao Vuletićev rukopis koji je poslužio za tiskanje knjige. Štoviše, u literaturi se navodilo da je rukopis izgubljen (Papić 1976: 184) pa je sud o samoj gramatici, logično, donosio na osnovi objavljene knjige (Ham 1998: 108–117; 2006: 145–149). Situaciju je donekle preokrenuo Muhamed Šator (2003; 2004) koji je uspio u Arhivu BiH pronaći izvorni Vuletićev rukopis o čem je ostavio zapise. Šator je upozorio da je rukopis značajno korigirao Davorin Nemanić kojega, zbog brojnih izmjena, naziva suautorom gramatike.

2. Rukopis *Slovnice jezika bosanskoga*

Slovnica jezika bosanskoga za srednja učilišta potpuni je naslov rukopisa koji je Franjo Vuletić napisao i predao na recenziju 1885. godine. Temeljito prerađeni rukopis poslije će poslužiti za tiskano izdanje *Gramatike bosanskoga jezika za srednje škole* (1890.). Već u samom naslovu vidimo da su se od predaje rukopisa do objave knjige dogodile mnoge promjene. Naziv „slovnica”³ u naslovu rukopisa sugerira vezu sa zagrebačkom filološkom školom čiji su sljedbenici rabili taj naziv. Rijetki su hrvatski vukovci, pa čak i oni koji su tijekom vremena prešli put od sljedbenika zagrebačke filološke škole do prihvatanja Karadžićevih i Daničićevih ideja, koji su i u svojim vukovskim djelima zadržali naziv „slovnica” (usp. Danilo 1873). Rukopis je nastao na zahtjev Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu koja je htjela zamijeniti jezične priručnike koji su dolazili u BiH iz Hrvatske i Srbije. O tom saznajemo sa sačuvane naslovnice rukopisa i iz izbačenoga Vuletićeva *Predgovora* u kojem izričito piše: „Nazvao sam ovu knjigu ‘slovnica jezika bosanskoga’ po nalogu visoke zemaljske vlade, koja glasi: ‘Die-se Grammatik hat den Titel: Grammatik der bosnischen Sprache für Mittelschulen zu führen.’” (Vuletić 1885, *Predgovor*, podcrtano u izvorniku). S obzirom na takve vladine zahtjeve, moguće je da je to jedan od razloga zašto tiskana knjiga nije potpisana. Tomu u prilog idu i riječi redaktora rukopisa Davorina Nemanića

³ Edita Kevro (2016: 70) navodi da pri sagledavanju uporabe pojma „slovnica” treba uzeti u obzir Vuletićevo porijeklo, kao i to da su se u BiH do 1879. uglavnom rabili jezični priručnici iz Hrvatske koji su u sebi imali taj naziv. Ipak, ostaje nejasno zašto Vuletić koji je bio zagovornik Karadžićevih i Daničićevih jezičnih pogleda (usp. njegove poglede sa sjednica jezičnoga povjerenstva u: Baković 2020), u vrijeme kada prevladavaju takvi pogledi i termin „gramatika”, pristaje uz hrvatski naziv koji se veže uz zagrebačku filološku školu i koji je napustio jedan od njegovih uzora Vitanović.

koji 1888. u svojem *Izvjestaju*⁴ o rukopisu navodi: „Pošto se prema želji autora njegovo ime ne treba navesti, naslovna stranica bi trebalo osim naziva knjige sadržavati i dodatak ‘Dio I i II...’ što označava i sadržaj te iste knjige” (nav. prema prijevodu iz Šator 2004: 222). Dakle, Vuletić je sâm poslije tražio da se njegovo ime ne navede na naslovnici tiskane knjige, iako se na naslovnici rukopisa uredno potpisao.

Vuletić je rukopis zamislio i ostvario kao kompilaciju i kombinaciju ponajboljih tadašnjih hrvatskih slovnica zagrebačke filološke škole te srpskih gramatika i gramatika hrvatskih vukovaca. Njegov je pristup bio izrazito dijakronijski pa je rukopis, uz uži gramatički dio, sadržavao povijesni pregled razvoja pisma i jezika („Kako je postala ćirilica”, „Kako je postala latinica”) te pravopisni dio („Pravopis”). Razlog tomu moguće je pronaći u izvorima kojima se služio, ali i nejasnoj koncepciji kako bi knjiga trebala izgledati. Povijesni dio iz konačne knjige izbacio je svojom intervencijom u rukopis Davorin Nemanić, koji je na koncu zaslužan za puno jednostavnije i preglednije tiskano izdanje koje je trebalo poslužiti učiteljima i učenicima u srednjim školama.

3. Uzori

Bez obzira na činjenicu da je Franjo Vuletić slijedio jezikoslovni smjer hrvatskih vukovaca, on već izborom termina „slovnica” u naslovu svojega rukopisa pokazuje da ne želi slijepo pratiti tu struju i da su mu također bliski slovničari zagrebačke filološke škole. Vuletić je u svojem rukopisu ostavio svjedočanstvo kojim se je sve autorima služio pri pisanju knjige. Tako, u *Predgovoru Slovnice*, koji nakon provedenih korekcija nije ušao u tiskano izdanje iz 1890., Vuletić napominje kako se pri pisanju „držao slovnica gg Daničića, Budmanija i Novakovića” (Vuletić 1885, Predgovor). No taj popis nije konačan, odnosno bitno je reduciran jer iz jednoga pisma Johanna Appela⁵ saznajemo da je Vuletić za predložak uzeo gramatike Divkovića, Mažuranića, Vebera, Vitanovića, Budmanića, Daničića, Novakovića te Miklošiča (Appel 1884: 5). Iz popisa se iščitava da je Vuletićeva

⁴ Riječ je o izvještaju *Höhe Landesregierung!* od 25. srpnja 1888. Rukopis se čuva u Arhivu BiH, sign. ZVBiH-I, god. 1888., kut. 59, šif. 53–45, f. 6v.

⁵ Riječ je o pismu Hohes Ministerium! od 18. lipnja 1884. koje se čuva u Arhivu BiH u Sarajevu, sign. ZMF, god. 1884., kut. 24, br. 3804/1884.

namjera bila rabiti sve dotadašnje najbolje vukovske gramatike, ali i slovnice zagrebačke filološke škole.

Iako je Vuletić imao širi popis slovničara i gramatičara čijim se radovima služio pri pisanju svojega rukopisa, u *Predgovoru* navodi samo trojicu. Signifikantno je da u tom spominjanju svojih uzora naglašava „osobito sam se držao slovnica gg Daničića, Budmania i Novakovića”, što u biti znači da se ipak koristio i onim prvotnim širim popisom koji spominje Appel. Vuletić je kao uvjereni vukovac slijedio vladine upute o uvođenju fonološkoga pravopisa i tomu njegovu pogledu najbolje su odgovarali Đuro Daničić i Stojan Novaković sa svojim djelima te Pero Budmani od kojega je nastojao preuzeti strukturu slovnice. Naime, namjeravao je, poput Budmanija, donijeti primjere latinicom i ćirilicom u istoj knjizi o čem svjedoči nekoliko početnih stranica rukopisa na kojima uz latinicu donosi i ćirilicom ispisane riječi (usp. Vuletić 1885: 1–2; 5), ali i poslije u rukopisu ostavljena prazna mjesta na kojima piše „ćirilicom” (18), „ćirilicom opetovati” (8; 49–50), „prostor za ćirlicu” (64) i sl. Tu je njegovu namjeru spriječio urednik rukopisa Davorin Nemanić koji se takvoj zamisli protivi jer „Budmanijeva Gramatika u ovom slučaju nema smisla” (nav. prema prijevodu iz Šator 2004: 223). Na kraju je tiskana *Gramatika bosanskoga jezika* izišla u zasebnim knjigama u latiničnom i u ćirilicnom izdanju.

4. Vuletićevo poglavlje „Imenice”

Prije poglavlja „Imenice”, u dijelu koji je nazvao „Oblikoslovje”,⁶ Vuletić govori općenito o riječima i kako se one dijele. Osnovna mu je podjela na one koje „u govoru mogu mijenjati svoj oblik ili pridržavati ga nepromijenjena” (Vuletić 1885: 53). Sve riječi s morfološkom kategorijom padeža („imenice, zamjenice, pridjevi i brojnici”)⁷ naziva *imenima (nomina)*, dok su mu „prilozi, predlozi, sveze i usklici” *čestice ili riječce (particulae)* (Vuletić 1885: 53–54) koje su nepromjenjive. Uz imena, u promjenjive riječi ubraja i glagole za koje navodi da se mijenjaju po načinima, vremenima i licima. Crvenom tintom izbačeni su latinski nazivi u zagradama, dodana je promjena po brojevima te je numeriran redosljed

⁶ Naknadno je crnom tintom umetnuto epentetsko *l* („Oblikoslovje”).

⁷ Crnom tintom *brojnici* su prepravljani u *brojevi*.

(*licima, brojevima, načinima i vremenima*) i tako je ušlo u tiskano izdanje (usp. Gramatika 1890: 38). Takvim je uvodom i podjelom bliži hrvatskoj slovničarskoj (Mažuranić 1869: 32; Veber 1876: 25), nego srpskoj gramatičarskoj tradiciji u kojoj o tom uvodno piše tek Novaković (1879, 3: 3).

Vuletić poglavlje „Imenice” započinje definicijom kojom pojašnjava da su to „riječi, koje naznačuju kakvo lice, stvar ili pojam” te ih dijeli na dvije glavne vrste: „imenice stvarne (konkretne)” i „imenice mislene (apstraktne)” (Vuletić 1885: 54), donoseći uz svaku podjelu opis koji ih pobliže definira. Nakon takve podjele nadalje ih razlaže, stvarne dijeli na vlastite i opće, koje pak dalje raščlanjuje na skupne ili zbirne te gradivne ili materijalne, navodeći za svaku potpodjelu primjere (Vuletić 1885: 54–55). Podjelom je u potpunosti blizak svojemu uzoru Budmaniju (usp. Budmani 1867: 19–20), koji je istu lako mogao preuzeti od Vjekoslava Babukića (usp. Babukić 1854: 166). Njih opisom slijede Mirko Divković (usp. 1879: 4) i Josip Vitanović (usp. 1882: 2), također Vuletićevi uzori pri sastavljanju *Slovnice*. Od srpskih gramatičara takvu podjelu ima Novaković (usp. Novaković 1879, 1: 10), dok Daničić nema takve podrobne raspodjele nego odmah „samostavne riječi” mijenja po rodu i padežima (usp. Daničić 1850: 5).

4.1. Padeži

Nakon uvodnoga općega dijela u rukopisu slijedi dio „O padežima” (Vuletić 1885: 55), koji ne nalazimo u tiskanoj knjizi na tom mjestu⁸ jer u njoj nakon uvodnoga opisa dolazi „Rod imenica” (usp. Gramatika 1890: 40). S obzirom na to da je Vuletić u jezičnim pogledima bio sljedbenik Vuka Stefanovića Karadžića i Đure Daničića, on i u poretku padeža prati vukovce pa mu je instrumental šesti, a lokativ sedmi padež, kao i kod njegova uzora Budmanija (usp. 1867: 19). Iako se takav poredak padeža uglavnom veže uz vukovce, u hrvatskim se gramatikama može pratiti od Ignjata Alojzija Brlića (usp. Berlich 1833: 26) koji je prvi uveo paradigmu od sedam padeža u jednini i množini (usp. Horvat i Šarić 2018: 144) i koji je svoj rukopis završio još 1822. neovisno o Vuku Stefanoviću Karadžiću pa ga nije mogao ni slijediti „nego je u njemu našao istomišljenika”

⁸ U knjizi je taj dio premješten na stranicu prije, str. 39, u „§ 31. Padeži imena”, kao i dio „O broju imenica” koji je premješten na str. 38 u „§ 30. Broj imena”.

(Kapetanović 2023: 162). Tu nalazimo razliku u odnosu na pojedine gramatičare koje Vuletić navodi kao uzor pri pisanju *Slovnice* jer, za razliku od Brlića i kasnije većine hrvatskih vukovaca, lokativ kao šesti i instrumental kao sedmi padež, uz predstavnike zagrebačke filološke škole, imaju i hrvatski gramatičari prijeloma norme (Ham 2006: 137) na koje se Vuletić poziva – Divković (1879: 6) i Vitanović (1882: 14). U rukopisu mu je prekrižena napomena o lokativu u kojoj stoji: „Pazi: Lokativ dolazi samo uz predloge, a sam ne stoji nikada” (Vuletić 1885: 56), što je slično napomeni kakvu imaju Babukić (1854: 171), Mažuranić (1869: 36) i Veber (1876: 119). Za razliku od njih Novaković ima pripomenu, bez izričitoga propisivanja, „sedmi padež” (dakle lokativ) „obično je s predlogom ispred sebe” (Novaković 1879, 3: 5). Vuletić (1885: 56), radi lakšega raspoznavanja pojedinih padeža, donosi pitanja koja se odnose na pojedini padež: nominativ („ko ili što”), genitiv („čiji, koga, čega”), dativ („komu ili čemu”), akuzativ („koga ili što”), vokativ („o, kad se zove”),⁹ instrumental („kim ili čim”), lokativ („o kom, o čem; u kom, u čem”).¹⁰ Prema pitanjima za genitiv, dativ i lokativ, moglo bi se zaključiti da Vuletić ne poznaje naveske u zamjenično-pridjevnoj sklonidbi, ali on u primjerima tih sklonidaba donosi različite oblike: G mojega-moga; D mojemu-momu(e); L mojemu-momu(e) (Vuletić 1885: 108). Crvenom tintom prekriženi su mu pojedini navesci i u tiskano izdanje ušli su samo oblici: G mojega ili moga; D mojemu ili momu; L mojem ili mom (Gramatika 1890: 61) pa je tako i normirano.

4.2. Broj i rod

U dijelu „O broju imenica”, uz jedninu i množinu, Vuletić donosi napomenu „Pazi” u kojoj spominje „u staro vrijeme imale su sve imenice i dvojину (dual) kad bi se govorilo o dva lica ili stvari”, ali da je u jeziku ostalo malo takvih riječi te najavljuje da će se o tom „vidjeti na svom mjestu” (Vuletić 1885: 57). U tiskanoj knjizi, uz tu donekle modificiranu definiciju, piše i da „muške imenice uz brojeve **dva, tri, četiri** imaju dvojину na **a**, ali se taj oblik ne mijenja, n. pr. **dva brata, tri vola, četiri štapa.**” (Gramatika 1890: 39, podebljano u izvorniku).

⁹ Precrtano i crvenom tintom upisano „na poziv”.

¹⁰ Zadnja dva pitanja (*u kom, u čem*) precrtana su crvenom tintom.

Dvojinu poslije spominje i u poglavlju o brojevima te naglašava da brojevi tri i četiri „po starijoj slovnici” u lokativu „glase” kao i genitiv (Vuletić 1885: 151).

Rod imenica Vuletić raspoznaje „po svršetku riječi u I. padežu jednine” i „po značenju” (Vuletić 1885: 57) čime se opisom ponovno priklanja Budmaniju (usp. 1867: 20), ali i drugim hrvatskim slovnicama i gramatikama (usp. Mažuranić 1859: 32; 1869: 33; Veber 1876: 26; Divković 1879: 4; Vitanović 1882: 15). Kod određivanja roda „po značenju” Vuletiću je dijelom brisana, a dijelom preoblikovana, primjedba o razlikovanju roda kod pojedinih životinja („opći rod”) u kojoj stoji: „Hoće li im se razlikovati rod onda im valja pridodati riječi mužak ili samac za muški rod, a ženka ili samica za ženski rod” (Vuletić 1885: 60, podcrtano u izvorniku). Ta izbačena primjedba sadržajno je slična tekstu koji donosi Mažuranić (1869: 34), a posebice napomeni (*Opazka*) koju ima Veber (1876: 26): „Ako li treba razlikovati spola, onda jim se dodaju rieči: mužak i ženka ili: samac i samica”. Kod Vuletića i Vebera isti su i primjeri nabrojanih životinja: *slavulj, sova i kos*.

Imenice *poglavica, vojvoda, starješina, vođa* Vuletić (1885: 58) smatra imenicama muškoga roda, dok ih Mažuranić (1869: 33) i Veber (1876: 26), uz muški, smatraju i imenicama ženskoga roda.¹¹ S druge pak strane imenice *kukavica, pijanica, skitalica* Vuletić (1885: 58) smatra imenicama ženskoga roda, kao što to čine Mažuranić (1869: 33), Veber (1876: 26) i Divković (1879: 4). Njegova je definicija precrtana i naknadno je crvenom bojom upisano objašnjenje da su te imenice „ženskoga roda i onda, kada se upotrebljavaju i za muško lice” (Vuletić 1885: 59) što je ušlo, pod pripomenom „Pazi”, i u tiskano izdanje *Gramatike* (1890: 41).

Za imenicu *večer* navodi pomalo nespreno sastavljenu definiciju da može „izgubiti svoje ɾ” pa je tada „roda srednjega (a može biti i muškoga), a inače može biti i muškoga i ženskoga roda” (Vuletić 1885: 60). Navodi i različit genitiv jednine, ovisno o tom je li riječ o muškom (*večera*) ili o ženskom rodu (*večeri*) (Vuletić 1885: 61). Tekst je, ponajprije zbog svoje nezgrapnosti, prekrižen i nešto suvislije rečenice ušle su u tiskano izdanje (usp. *Gramatika* 1890: 42).

¹¹ I jedan i drugi u primjedbama donose podrobnija objašnjenja. Mažuranić ima primjedbu „Pazi” u kojoj stoji: „A i reči, slûga, starešina, vödja i vojvoda nalaze-se kadšto u ženskom spolu (a to zato što-su nalik na ženske)” (Mažuranić 1869: 33). Veber pak ima primjedbu „Opazka” u kojoj stoji: „Rieči: *sluga, starješina, vodja i vojvoda* jesu i muškoga i ženskoga spola.” (Veber 1876: 26).

Za razliku od Vebera (1876: 26–27) koji za pojedine imenice koje završavaju na suglasnik smatra da su „češće mužke” (*glad, pečat, rat, varoš, večer*) ili „češće ženske” (*bol, dol, kap, nit, otrov*), Vuletić (1885: 60) imenice *glad, pečat, varoš* i *otrov*¹² smatra imenicama i muškoga i ženskoga roda pa im o rodu ovisi i genitiv jednine (*glada* ili *gladi*).

4.3. Sklonidba

Prije same sklonidbe prekršten je Vuletićev odlomak „Kako se mijenjaju imena”¹³ u kojem se spominju „tri sklanjanja (deklinacije)” (Vuletić 1885: 61): imenica, zamjenica i pridjeva.

U poglavlju „Promjena imenicâ” Vuletić imenice „po nastavku I. padeža jednine” dijeli na „pet vrsta” (Vuletić 1885: 61) čime se priklanja Novakoviću (1879, 3: 6) i Divkoviću (1879: 6). Iako rabi hrvatsku terminologiju, kod Vitanovića (1882: 15) je „sklonidba samostavnika trovrstna” prema rodu kao u Daničića. Nasuprot stoji hrvatska slovnička škola s podjelom prema genitivu jednine na tri vrste koju u hrvatskoj tradiciji pratimo od Kašića (usp. Cassio 1604: 23; 36; 40) sve do 19. stoljeća (usp. Babukić 1854: 171; Mažuranić 1869: 36; Veber 1876: 27), a kojoj se priklanjaju i neki vukovci poput Budmanija (1867: 22). Vuletićev odabir sklonidbenih tipova imenica, kao i poredak padeža, svjedoči o njegovoj vukovskoj opredijeljenosti koja je došla do izražaja još ranije tijekom pravopisnih prepiranja kada se odlučno zauzimao za fonološki pravopis i Karadžićev i Daničićev pogled na jezik (usp. Baković 2020).

Usporedbom s drugim ondašnjim gramatikama uočljivo je da je izvorni Vuletićev tekst opisom najbliži Divkoviću i Novakoviću. Promjene unesene crvenom bojom koje je najvjerojatnije nadopisao Nemanić¹⁴ tekst nešto više približavaju Divkoviću, iako je, naravno, kod sve trojice riječ o jednoj te istoj raspodjeli. U tablici se sve te promjene mogu detaljnije pratiti:

¹² Crvenom tintom pridodane su im *spomen, pozdrav* i *bol*.

¹³ U knjizi je odlomak stavljen prije imenica i nazvan „Kako se riječi mijenjaju” (Gramatika 1890: 38).

¹⁴ Prema jednomu Vuletićevu pismu može se razabrati da je i on unosio izmjene crvenom olovkom pa je teško razlučiti tko je što mijenjao (usp. Kevro 2016: 71–72), iako je vjerojatno većinu promjena izvršio upravo Nemanić.

Tablica 1. Podjela imenica

Vuletić, 1885.	Divković, 1879.	Novaković, 1879.
Pet vrsta prema „I. padežu jednine”	Pet vrsta	Pet vrsta prema nastavcima u prvom padežu jednine
I. ¹⁵ su vrste imenice: ¹⁶ a) koje nemaju nastavka u nominativu singulara, ¹⁷ kao n. pr. jelen, mač, ¹⁸ lične imenice s nastavkom <u>o</u> ili <u>e</u> : Gavro i Vasoje. ¹⁹	I. na imena mužkoga roda, a) na suglas, n. p. bog, jelen; b) koja se svršuju na o ili e , n. p. Marko, Blagoje,	I. Imenice mužkoga roda bez nastavka u prvome padežu, zajedno s osobnim imenicama istoga roda s nastavkom o ili e u prvome padežu jednine. Obrasci: 1. jelen, 2. orač, 3. Mirk-o, Miloje-e.
II. su vrste imenice srednjega roda s nastavkom <u>o</u> ili <u>e</u> u nominat. ²⁰ singul. ²¹ selo i polje.	II. na imena srednjega roda, koja se svršuju na o iza tvrdih, a na e iza <i>j</i> i mekih suglasnih, n. p. selo, polje,	II. Imenice srednjega roda s nastavkom o ili e u prvome padežu jednine. Obrasci: 1. sel-o, 2. polj-e.
III. su vrste imenice ženskoga roda s nastavkom <u>a</u> u nominat. ²² singulara: ²³ žena, riba. ²⁴	III. na imena ženskoga roda na a , n. p. riba,	III. Imenice ženskoga roda s nastavkom a u prvome padežu jednine. Obrazac: žen-a.
IV. su vrste imenice ²⁵ bez nastavka za nominat. ²⁶ singul. ²⁷ stvar, kosmat ²⁸	IV. na imena ženskoga roda na suglas, n. p. kost,	IV. Imenice ženskoga roda bez nastavka u prvome padežu jednine. Obrasci: 1. stvar, 2. kći, mati

¹⁵ Sve su rimske redne brojke prekrížene i napisane slovima crvene boje: *Prve, Druge, Treće, Četvrte, Pete* (su vrste imenice) (Vuletić 1885: 61–62).

¹⁶ Dodano crvenom bojom: *muškoga roda*.

¹⁷ Precrtano i iznad nadopisano svjetlijom bojom: *jednine*.

¹⁸ Precrtano i iznad nadopisano svjetlijom bojom: *kopač*.

¹⁹ Precrtano i pored nadopisano svjetlijom bojom: *Stanoje*.

²⁰ Uz riječ pridodano crvenom bojom *ivu* da se dobije *nominativu*.

²¹ Precrtano i iznad nadopisano svjetlijom bojom: *jednine*.

²² Uz riječ pridodano crvenom bojom *ivu* da se dobije *nominativu*.

²³ Precrtano i iznad nadopisano svjetlijom bojom: *jednine*.

²⁴ Precrtano i pored nadopisano crvenom bojom: *ribica*.

²⁵ Između pridodano crvenom bojom: *ženskoga roda*.

²⁶ Pridodano crvenom bojom *iv* da se dobije *nominativ*.

²⁷ Precrtano i iznad nadopisano svjetlijom bojom: *jednine*.

²⁸ Riječ je prešarana i teško raspoznatljiva, iznad nje crvenom bojom upisano: *kost*.

²⁹ Precrtano i iznad svjetlijom bojom nadopisano: *nominat*.

³⁰ Na kraju je svjetlijom bojom pridodano: „d) kojima se osnova svršuje na r: kći i mati (žen. roda)” (Vuletić 1885: 62).

³¹ Vuletić u opisu V. vrste ima „osnovu na en: imen; (...) et: telet; (...) es: nebes; (...) er: kćer, mater” (Vuletić 1885: 87).

<p>V. su vrste imenice srednjega roda bez nastavka u I. padežu²⁹ jednine i dijele se po osnovi na tri obrasca:</p> <p>a) kojima se osnova svršuje na <u>n</u>: pleme, b) kojima se osnova svršuje na <u>t</u>: tane, c) kojima se osnova svršuje na <u>s</u>: nebo³⁰</p>	<p>V. na imena srednjega roda, kojim se osnova svršuje na: a) <i>n, t, s</i> i b) ženskoga roda, kojim se osnova svršuje na: <i>r, n, p</i>. ime (osn. imen),¹⁷ tele (osn. telet), čudo (osn. čudes); mati (osn. mater).</p>	<p>V. Imenice srednjega roda, bez nastavka u prvome padežu jednine. Obrasci: 1. pleme; 2. tane; 3. nebo.</p>
--	---	--

I u opisu imenica I. vrste Vuletić (1885: 62) je blizak Divkoviću (1879: 7) kada ih dijeli na imenice koje nemaju padežnoga nastavka jednine s obrascima kod kojih „se osnova svršuje na tvrd suglas: l, n, r, d, t, b, m, p, v,³² z i s” (Vuletić 1885: 62) ili „na meki suglas: j, gj (dj), lj, nj, c, ć, č, št i žd” te na one koje imaju padežni „nastavak o ili e” (Vuletić 1885: 63). U rukopisu mu je križano *dj* i *žd* pa je bez njih ušlo u tiskanu knjigu (usp. Gramatika 1890: 44). S obzirom na službenu vladinu odluku o uvođenju fonološkoga pravopisa kojim je označeno pisanje dvoslova *gj* za fonem /ǰ/, ne čudi zašto je križano pisanje *dj* koje je bilo odlika drugoga pravopisa.

U instrumentalu jednine i-sklonidbe Vuletić donosi dubletne oblike *-i* i *-ju*, a svojim uvodnim opisom i spominjanjem staroslavenskoga jezika, odnosno nekadašnjega nastavka *iju*, blizak je Veberu (1876: 37) koji ima sličan tekst u svojoj slovnici, a i primjeri su im isti (*stvari* i *stvarju*). Dubletnost se javlja u gotovo svim onodobnim gramatikama,³³ a postoji i u suvremenom jeziku. Ipak, čini se da je opis mogao preuzeti i od Vitanovića (1882: 30), jer poput njega Vuletić pojašnjava da *-j* ostaje kod riječi kojima se „osnova svršuje na č, š, ž i r” pa donosi istovjetne primjere: *riječju*, *kokošju*, *lažju*, a tomu je crvenom olovkom pridodano i *stvarju* (Vuletić 1885: 85).

Slično Novakoviću (1879, 3: 22), u genitivu množine Vuletić u četvrtoj vrsti za imenice *oko*, *uho*, *uš* (*vaš*) navodi dvojaka rješenja, ali naglašava da „očî, ũšî, ũšî

³² Ubačeno naknadno crvenom bojom.

³³ Daničić (1850: 13) ima *-i* i *-ju*, ali 1869: 23 ima samo *-ju*; Budmani (1867: 36) ima *-i* i *-ju*; Mažuranić (1869: 47) ima *-ju* i *-i*; Veber (1876: 37) samo *-ju*; Divković (1879: 19) *-i* ili *-ju*; Novaković (1879, 3: 21) *-ju* i *-i*; Vitanović (1882: 29) *-ju* i *-i*.

(vaši)³⁴ glase pravilnije³⁵ očiju, ušiju” (Vuletić 1885: 86), dok Novaković tvrdi suprotno. Oznaku za zanaglasnu duljinu tu mu je crvenom olovkom vjerojatno upisao Nemanić, ali ju Vuletić redovito rabi u rukopisu kako bi razlikovao genitiv množine (samoglasnikâ, suglasnikâ, riječî, imenicâ i sl.). Iako nigdje ne spominje i ne piše *-h* u genitivu množine, svjestan je da ga još uvijek neki pišu pa, u poslije izbačenom dijelu rukopisa, pojašnjava: „Genitiv množine piše se u imenica bez h” te dodaje da se takvim imenicama na kraju stavlja „znak (^) (â) da se znade da je gen.” (Vuletić 1885: 75, podcrtano u izvorniku). Moguće je da je Vuletić znak za naglasnu duljinu (^), kojim čini razliku prema dugosilaznomu naglasku (^) preuzeo od Budmanija³⁶ jer na istim primjerima kod obojice možemo pratiti sličnost, npr. *sêlá*. Na kraju toga poglavlja spominje i „staroslovenski jezik” u kojem u genitivu množine nije bilo „nikakva nastavka, već mu se je zadnji samoglas samo otezao” i od „XIV vijeka pridošlo mu je još i a” (Vuletić 1885: 76), čime, spominjanjem stoljeća, podsjeća na Divkovića i njegov opis (1879: 13).

U drugoj vrsti kod imenica *oko* i *uho* Vuletić piše da „glase u singularu pravilno (kao selo)” dok za množinu (plural) navodi samo sklonidbeni obrazac (Vuletić 1885: 79). Crvenom tintom križan je dio o množini i nadodano je da „za množinu uzimlju starinsku dvojину: oči, uši te se mijenjaju po četvrtoj vrsti” nakon čega slijedi sklonidba pa je s tom promjenom definicija ušla i u tiskano izdanje (Gramatika 1890: 50). Na kraju stoje dvije napomene, prva da „po starijoj slovnici lokat. glasi kao i genetiv: očiju – ušiju”, i druga da „ako se razumiju te stvari u mreže ili mosta, lonca itd. onda glase u množini pravilno: oka i uha” (Vuletić 1885: 79) što je, u nešto izmijenjenom obliku, ušlo u konačnu knjigu.

Poput Daničića (1864: 23), Divkovića (1879: 19), Vitanovića (1882: 28) i Budmanija (1883: 170) Vuletić u nominativu i vokativu imenica treće vrste za hipokoristike („imenice koje se od mila govore”) ima oblike *Jele*, *Mare*, *Stane* i *sele* (Vuletić 1885: 80) koji bi se mogli povezati s dubrovačkim dijalektom.

Za imenicu *kći* navodi u genitivu jednine oblike „kćeri (kćere)”, a u instrumentalu jednine oblike „kćeri i kćerju i kćerom” (Vuletić 1885: 91). Uz oblik *kćerima*

³⁴ Vuletić i inače donosi u primjerima naglaske koji nisu ušli u tiskanu knjigu, a duljinu na *i* mu u ovom slučaju upisuje vjerojatno Nemanić jer je Vuletić ubilježio samo kratkosilazne naglaske u svim riječima. Tako mu je i množinu *uši* (vaši) mijenjao, ali i neke druge naglaske, npr. na str. 63, 78 i sl.

³⁵ Crvenom bojom promijenjeno u „običnije” kako izlazi i u tiskanom izdanju.

³⁶ Sanda Ham (2006: 130) navodi da je Budmani takvo bilježenje preuzeo od Andrije Torkvata Brlića.

u dativu, lokativu i instrumentalu množine navodi u zagradi i nastavak *-ama* (*kćerama*), ali je taj nastavak (kao i nesinkretizirani) izbačen i u tiskanoj knjizi završio u napomeni „Pazi” (Gramatika 1890: 56). I ti bi se alternativni oblici možda mogli povezati s Budmanijem i dubrovačkim govorom (usp. Budmani 1867: 37; 1883: 71).

Na kraju opisa imenica treće vrste Vuletić se referira na staroštokavske nastavke i piše: „Dativ, lokativ i instrum.³⁷ glasili su nekada kao što je u zgradama, a sada se običaju u knjigama većinom tiskanim u Zagrebu” (Vuletić 1885: 83).³⁸ Ta je njegova definicija precrtana i prerađena pa je u bitno drukčijem obliku ušla u tiskanu knjigu. Brojkama iznad imena padeža promijenjen je redosljed, odnosno zamijenjen im je poredak i instrumental je stavljen ispred lokativa, a u definiciji je naglašeno da su to „stariji oblici” (usp. Gramatika 1890: 52), čime se ponovno sugeriralo da oni nemaju mjesta u suvremenom jeziku. Tako se promijenila Vuletićeva nakana da te oblike prikaže kao alternativne koji su još uvijek u uporabi i prevladavaju u određenoj kulturi. Zanimljivo je da je ta definicija Vuletiću mijenjana i nije ušla u tiskanu *Gramatiku*, a slične definicije ima i Novaković (1879, 3: 27–28) koji otvoreno ističe da te oblike „i sad hrvatski književnici pišu”. I Vuletić jednom izrijekom spominje da se tim oblicima koje donosi u zgradama „služe hrvatski pisci” (Vuletić 1885: 92), ali je i ta napomena izbačena iz tiskane knjige, odnosno naglašeno je tek da su to „stariji oblici” (Gramatika 1890: 56) bez spominjanja tko tako još uvijek piše.

Iako kod imenica prve vrste u dativu, instrumentalu i lokativu množine dopušta dvostrukosti poput *ljudima* ili *ljudma*, *zubima* ili *zubma*, kod imenice *konj* priklanja se svojim uzorima Karadžiću (1818: XXXIX), Daničiću (1850: 9; 1869: 9) i Novakoviću (1879, 3: 13) pa kaže da glasi „konj samo konjma” (Vuletić 1885: 74). Kod imenica četvrte vrste za razliku od Novakovića (1879, 3: 23) koji kaže da zbirne imenice na *-ad* gube *-i* iz nastavka *-ima*, Vuletić (1885: 86, podcrtano u izvorniku) smatra da one „mogu” u dativu, instrumentalu i lokativu „izgubiti i od nastavka ima: teladma”, kao i one „koje se svršuju na č i g: stvar – stvarma, riječ – riječma”.

³⁷ Nije jasno kako je u ovoj definiciji u poretku padeža lokativ završio ispred instrumentala jer u svim sklonidbenim vrstama Vuletić instrumental navodi kao šesti padež ispred lokativa.

³⁸ Slična definicija nalazi se i na str. 87, također je precrtana i prerađena za tiskanu knjigu.

Poput Divkovića (1879: 23) Vuletić navodi riječ *puce* i sklonidbu u jednini i množini, odnosno oblike u genitivu jednine *pučeta* i *puca* te u genitivu množine *putaca* (Vuletić 1885: 89). Kao i Novaković (1879, 3: 26) navodi da riječ *rame* može doći i u obliku *ramo*, ali da je „običnije” prvo pisanje (Vuletić 1885: 88). Isti primjer navodi i njihov gramatički uzor Daničić (1850: 17) naglašavajući „mjesto *rame* po južnijem krajevima govori se i *ramo*”.

S obzirom na to da je predviđao tiskanje knjige latiničnim pismom, u sklonidbenom obrascu Vuletić je namjeravao, poput Budmanija, donijeti primjere latiničnim i ćirilicom pa je, kao što smo ranije spomenuli, ostavio i „prostor za ćirilicu” (Vuletić 1885: 62), ali njegovu je ideju osujetio Nemanić. Tako je dio o imenicama ostao, umjesto Budmaniju, najsljedniji Divkoviću i Vitanoviću i njihovim rješenjima. U sklonidbi za množinu sva trojica u zagradaama donose alternativne padežne nastavke, a razlika je u tom što Vuletić prednost daje novoštokavskim oblicima u dativu, lokativu i instrumentalu množine. Iako ga Vuletić ne spominje u svojem *Predgovoru* niti o njem saznajemo iz Appelova pisma, moguće je da je jednim dijelom kao uzor poslužila i gramatika Jovana Živanovića koju je Vuletić rabio u nastavi u sarajevskoj gimnaziji o čem saznajemo iz uvodnoga izlaganja Ljuboja Dlustuša s prve sjednice jezičnoga povjerenstva 1883. godine (usp. Dlustuš 1883). Živanović u množini sklonidbe imenica za dativ, lokativ i instrumental u zagradaama donosi nesinkretizirane padežne nastavke koje naziva starinskim oblicima (usp. Živanović 1874: 15–16).³⁹ Vuletić kao da u pojedinim primjerima balansira između Divkovića, Živanovića i Vitanovića, odnosno ponekad donosi samo nastavke u zagradaama poput Vitanovića, a ponekad pune oblike riječi poput Divkovića i Živanovića. Tako kod Vuletića (1885: 63 i 77) nalazimo: D mn *kopačima* (*em*) i *selima* (*selom*), I mn *kopačima* (*i*) i *selima* (*seli*), L mn *kopačima* (*ih*) i *selima* (*selih*). Ipak teško da je Vuletić slijedio ijednoga od njih, a prije će biti da je pisao u žurbi što pokazuje i primjer imenice *polje* u dativu, instrumentalu i lokativu množine u kojem, nakon početnoga starijega nastavka za dativ, u zagradaama za instrumental i lokativ dalje ispisuje pune oblike riječi: D *poljima* (*em*), I *poljima* (*polji*), L *poljima* (*poljih*) (Vuletić 1885: 77). Svi su ti alternativni nastavci naknadno precrtani i izbačeni iz tiskane knjige u obliku u kojem su zamišljeni. Na koncu su maknuti u „Primjedbe k pojedinim padežima” čime je sugerirano da su to zastarjeli oblici („u starom jeziku”) koji

³⁹ Živanović ih navodi za prve tri vrste, ali ne i za četvrtu i petu vrstu.

se više ne rabe pa ne zaslužuju da budu u glavnim sklonidbenim primjerima. O tom da narod ne govori tim oblicima piše i Vuletić, no svejedno ih odlučuje dosljedno bilježiti: „ti oblici u zgradama upotrebljavaju se još, ali sve više i više iščezavaju, a narod ne govori njima, tako će se nalaziti uvijek u zgradama kod svijeh riječi” (Vuletić 1885: 76). Zanimljivo je da unatoč toj definiciji da ti oblici „sve više i više iščezavaju, a narod ne govori njima” Vuletić smatra da ih treba bilježiti „uvijek u zgradama kod svijeh riječi” pa im tako daje pravo supostoja-nja u jeziku. Nemanić je svojim korekcijama htio pojednostavniti buduću knjigu, ali i maknuti sve ono što je odudaralo od vukovskih jezičnih pogleda pa je, za razliku od Vuletića, uglavnom normirao samo jednu jezičnu normu. To potvrđuju i njegove riječi iz već spomenutoga *Izvjestaja* u kojem kategorički navodi: „Što se deklinacija tiče, odstranjene su tzv. starije kusus forme iz paradigmi, te su samo kratko spomenute u napomenama” (nav. prema prijevodu iz Šator 2004: 221), čime su zapravo odstranjene iz javne uporabe.

Tablica 2. Sklonidba imenica

Divković 1879.	Vitanović 1882.	Padeži množina		Vuletić 1885.	Gramatika 1890.
golub-i	jelen-i	N	N	jelen-i	jelen-i
golub-â	jelen-â	G	G	jelen-â	jelen-a
golubo-m (golub-ima)	jelen-om (ima)	D	D	jelen-ima (om)	jelen-ima
golub-e	jelen-e	A	A	jelen-e	jelen-e
golub-i	jelen-i!	V	V	jelen-i	jelen-i
golubi-h (golub-ima)	jelen-ih (ima)	L	I	jelen-ima (i)	jelen-ima
golub-i (golub-ima)	jelen-i (ima)	I	L	jelen-ima (ih)	jelen-ima

Iako su izmjene upisane crvenom tintom uglavnom prekrajale rukopis prema Karadžićevim i Daničićevim jezičnim pogledima, često se događalo i suprotno pa su neka rješenja bila bliža pojedinim hrvatskim slovnica. Govoreći o imenicama *gospodin*, *brat*, *dijete* i *vlastelin* Vuletić u rukopisu navodi da „glase u množini djeca, braća, gospoda i vlastela” (Vuletić 1885: 73). Na koncu je u tiskanu knjigu ušla potpuno drukčija definicija kojom se o tim imenicama (*brat*, *gospodin* i *vlastelin*) govori da „nemaju prave množine, već se mjesto ove upotrebljavaju zbirna imena: *braća*, *gospoda* i *vlastela*” (Gramatika 1890: 47) i tim se je opisom približila Veberovoj definiciji iste problematike (usp. Veber 1876: 32).

4.4. Naglasak

U precrtanom završnom poglavlju „O naglasku imenicâ” Vuletić, kako bi se znalo „gdje se pravilno govori”, najprije upućuje na „Rječnik Vuka Stefanovića Karadžića” (Vuletić 1885: 92–93), a potom donosi pravila. S obzirom na to da je već ranije u poglavlju „Naglasak (akcenat)” (Vuletić 1885: 46–51) donio detaljna pravila o tom što je naglasak, gdje se nalazi u riječima te kako se izgovaraju pojedini naglasci,⁴⁰ u ovom završnom dijelu o imenicama donosi ponovno nazive pojedinih naglasaka i njihovo obilježavanje pa potvrđuje za kratke „slovke” „naglasak teški (\\)” [danas: kratkosilazni] i „poteški (\\)” [danas: kratkouzlazni], a za duge „oštri (/)” [danas: dugouzlazni] i „zavinuti (ˆ)” [danas: dugosilazni] (Vuletić 1885: 93). Iako je zbog različitih jezičnih koncepcija dviju jezikoslovnih škola obilježavanje pojedinih naglasaka drukčije, Vuletić se u potpunosti svojom terminologijom podudara s Veberom (1876: 18), ali, što je još važnije, podudara i s još jednim priručnikom tiskanim u BiH. Riječ je o nepotpisanoj knjižici Franje Milićevića *Pravopis za nižje učione katoličke u Hercegovini* iz 1873. godine u kojoj također nalazimo isto nazivlje (usp. *Pravopis* 1873: 19). Bez obzira na to što je pratio Karadžićev i Daničićev put pri označivanju naglasaka, može se reći da je odabirom nazivlja Vuletić slijedio već postojeću hrvatsku tradiciju, ne samo u Hrvatskoj nego i u BiH. Da bi se raspoznao naglasak u nominativu jednine, Vuletić predlaže „najbolje je⁴¹ pred tu riječ staviti riječcu i ili ni” pa „ako se riječ izgovara skupa s tom riječcom i na nju pada naglasak, znači da riječ ima naglasak teški (\\) ili zavinuti (ˆ)”, a ako ne pada „naglasak na ni ili i, znači da riječ ima naglasak poteški (\\) ili oštri (/)” (Vuletić 1885: 93, podcrtano u izvorniku). Nadalje, spominje naglaske u ostalim padežima koji „pridržavaju obično naglasak genitiva jednine” (Vuletić 1885: 94–95), osim pojedinih iznimaka koje navodi. Opisom Vuletić podosta podsjeća na Vebera (1876: 34–39) koji nakon svake deklinacije donosi i dio o naglasku u kojem pojašnjava kako „samostavnici zadržavaju u svih padežih naglasak genitiva”, osim u posebnim slučajevima koje također navodi.

⁴⁰ „Opća pravila o naglasku”, „O naglasku nesamostalnih riječi”, „Pravila o naglasku tjeih riječi”, „O naglasku slovke ije”.

⁴¹ Nadodano svjetlijom tintom.

5. Zaključak

Cijeli je rukopis svoje *Slovnice jezika bosanskoga* (1885.) Franjo Vuletić utemeljio na već postojećim slovnicaма zagrebačke filološke škole i gramatikama nastalim na Karadžić-Daničićevu gramatičkom modelu. To se vidi i u poglavlju „Imenice” u dijelu „Oblikoslovje”. U poretku padeža, podjeli imenica na pet vrsta prema nastavku u nominativu jednine, primarnoj terminologiji (*imenice, zamjenice, pridjevi...*) te pravopisu kojim piše rukopis Vuletić slijedi vukovce čiji je bio zagovornik. Ipak, svjestan je da postoji i u samoj BiH druga struja koja zagovara drukčija rješenja pa u svojem rukopisu čini ustupke. Tako, uz novoštokavske nastavke u dativu, lokativu i instrumentalu množine uredno u zagradaма bilježi i starije padežne nastavke u svim sklonidbenim obrascima. Iako i sâm smatra da narod tako ne govori i da ih pišu samo hrvatski pisci, on im uvrštavanjem ipak daje donekle ravnopravan status i pravo supostojanja u javnom životu. Uporabom termina *slovnica* u naslovu svojega rukopisa najviše odudara od vukovskoga modela jer tih godina i hrvatski gramatičari prijeloma norme rabe naziv *gramatika*. Uz Budmanijevu gramatiku, upravo je Divkovićeва gramatika (i nešto manje Vitanovićeva) s prijeloma norme, čini se, najviše utjecala na Vuletića. Izborom pak pojedinih primjera i terminologijom blizak je Mažuraniću i Veberu (naglasak *teški* i *poteški, oštri* i *zavinuti*). Od srpskih gramatičara vidi se u pojedinim dijelovima ugledanje najviše na Novakovića, a time neposredno i na Daničića, koje u svojem *Predgovoru*, uz Budmanija, navodi kao glavne uzore pri pisanju svoje slovnice. S obzirom na sve navedeno, jasno je da je Vuletić nastojao prikazati dvije postojeće norme, dajući ipak, u skladu sa svojim uvjerenjima, prednost vukovcima i njihovim jezičnim gledištima. Njegov je rukopis takvim gledištima još više približio Davorin Nemanić koji je proveo preinake rukopisa i koji je na koncu oblikovao konačni izgled tiskane *Gramatike bosanskoga jezika* (1890.).

Izvori

APPEL, JOHANN NEPOMUK. 1884. *Hohes Ministerium!* (18. 6. 1884.). Rukopis u: ABiH, sign. ZMF, god. 1884., kut. 24, br. 3804/1884.

DLUSTUŠ, LJUBOJE. *Zapisnik sastavljen 31. marta 1883.*, Rukopis u: ABiH, sign. ZVBiH-I, god. 1882., kut. 17, šif. 8–75, ff. 10–19.

NEMANIĆ, DAVORIN. 1888. *Höhe Landesregierung!* (25. 7. 1888.), Rukopis u: ABiH, sign. ZVBiH-I, god. 1888., kut. 59, šif. 53–45, f. 6v.

VULETIĆ, FRANJO. 1885. *Slovnica jezika bosanskoga za srednja učilišta*. Rukopis u: ABiH, sign. ZVBiH-I, god. 1888., kut. 59, šif. 53–45, ff. 7–264.

Literatura

ANON. 1890. = Анон. 1890. Дошла нам је до руку ‘Граматика’ босанскога језика. Књижевне и културне биљешке. *Босанска вила*. V/17. Сарајево. 272. [Anon. 1890. Došla nam je do ruku ‘Gramatika’ bosanskoga jezika. Književne i kulturne bilješke. *Bosanska vila*. V/17. Sarajevo. 272.]

ANON. 1902. Franjo Vuletić, profesor velike gimnazije sarajevske, umr’o 26. marta 1902. Listak. Čitula. *Školski vjesnik, Stručni list Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu*. 282–283.

BABUKIĆ, VEKOSLAV. 1854. *Ilirska slovnica*. Bèrztiskom nar. tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja. Zagreb.

BAKOVIĆ, MATIJAS. 2020. Origins of the proposal for orthography in Bosnia and Herzegovina. *Socjolingwistyka* 34. Kraków. 295–312. <https://doi.org/10.17651/SOCJOLING.34.18>.

BERLICH, IGNATZ AL.[OIS] 1833. *Grammatik der Illyrischen Sprache wie solche in Boßnien, Dalmazien, Slawonien, Serbien, Ragusa sc. dann von den Illyriern in Banat und Ungarn gesprochen wird*. Gedruckt mit königl. Ungar. Universitäts-Schriften. Ofen. <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=10561>. (pristupljeno 1. rujna 2024.).

BUDMANI, PIETRO. 1867. *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*. A spese dell’ autore. Vienna.

BUDMANI, PERO. 1883. Dubrovački dijalekat, kako se sada govori. *Rad JAZU* 65. Zagreb. 155–179.

CASSIO, BARTHOLOMAEO. 1604. *Institutionum linguae illyricae libri duo*. Apud Aloysium Zannettum. Romae. <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=10525>. (pristupljeno 1. rujna 2024.).

DANIČIĆ 1850. = Даничић, Ђ.[уро]. 1850. *Мала српска граматика*. Штампарија Јерменскога манастира. Беч. [Daničić, Đ.[uro]. 1850. *Mala srpska gramatika*. Štamparija Jermenskoga manastira. Beč.]

DANIČIĆ 1869. = Даничић, Ђ.[уро]. 1869. *Граматика српска или хрватска. Дво III Облицу*. У штампарији Драгутина Албрехта. Загреб. [Daničić, Đ.[uro]. 1869. *Gramatika srpska ili hrvatska. Dio III Oblici*. U štampariji Dragutina Albrehta. Zagreb.]

DANIČIĆ, GJ.[уро]. 1864. *Oblici srpskoga jezika*. Državna štamparija. Biograd.

DANILO, IVAN. 1873. *Slovnica za srednja učilišta nižega reda. Uredio po Budmanijevoj. Frane Wagner-Narodni list. Zadar.*

DIVKOVIĆ, MIRKO. 1879. *Hrvatske gramatike I. dio. Oblici. Tiskom dioničke tiskare. Zagreb.* <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=11739>. (pristupljeno 19. studenoga 2023.).

DLUSTUŠ 1910. = ДЛУСТУШ, ЛЈУБОЈЕ. 1910. ЗА НАРОДНО ЈЕДИНСТВО. УСПОМЕНЕ И МИСЛИ. БОСАНСКА ВИЛА XXV/12–15. SARAJEVO. 220–222. [Dlustuš, Ljuboje. 1910. Za narodno jedinstvo. Uspomene i misli. *Bosanska vila* XXV/12–15. Sarajevo. 220–222.]

ГРАМАТИКА 1890. = *Gramatika bosanskoga jezika*. 1890. Štampa zemaljske štamparije. Sarajevo.

HAM, SANDA. 1998. *Jezik zagrebačke filološke škole*. Matica hrvatska. Osijek.

HAM, SANDA. 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

HORVAT, MARIJANA; ŠARIĆ, LJILJANA. 2018. The dative in Croatian Štokavian and Kajkavian grammars up to 1860. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 44/1. Zagreb. 133–158. <https://doi.org/10.31724/rihjj.44.1.5>

KAPETANOVIĆ, AMIR. 2023. Dvije gramatike iz obitelji Brlić. *Hrvatske dopreporodne gramatike u europskome kontekstu*. Ur. Horvat, Marijana. Institut za hrvatski jezik. Zagreb. 159–166.

KARADŽIĆ 1818. = [КАРАЦИЋ] СТЕФАНОВИЋ, ВУК. 1818. *Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечма*. Gedruckt bei den P. P. Armeniern. Беч (Wien, Vienne). [[Karadžić] Stefanović, Vuk. 1818. *Srpski rječnik istolkovan njemačkim i latinskim riječma*. Gedruckt bei den P. P. Armeniern. Beč (Wien, Vienna).]

KEVRO, EDITA. 2016. Naučni stavovi i njihova interpretacija o Gramatici bosanskoga jezika iz 1890. u odnosu na (dosada poznatu) arhivsku građu. *Književni jezik* 27/1–2. Sarajevo. 57–92.

MAŽURANIĆ, ANTUN. 1859. *Slovnica Hèrvatska. Za gimnazije i realne škole. Dio I. Rěčoslovlje*. Troškom spisateljevim. Zagreb.

MAŽURANIĆ, ANTUN. 1869. *Slovnica hèrvatska za gimnazije i realne škole. Dio I. Rěčoslovlje*. Četvèrto izdanje. Troškom knjižare Fr. Župana (Albrechta i Fiedlera). Zagreb.

NOVAKOVIĆ 1879, 1. = НОВАКОВИЋ, СТОЈАН. 1879. *Српска граматика за ниже гимназије и реалке у Кнежевини Србији. Први део, Наука о гласовима*. Издање и штампа државне штампарије. Београд. [Novaković, Stojan. 1879. *Srpska gramatika za niže gimnazije i realke u Kneževini Srbiji. Prvi deo, Nauka o glasovima*. Izdanje i štampa državne štamparije. Beograd.]

NOVAKOVIĆ 1879, 3. = НОВАКОВИЋ, СТОЈАН. 1879. *Српска граматика за ниже гимназије и реалке у Кнежевини Србији. Трећи део, Наука о облицима*. Издање и штампа државне штампарије. Београд. [Novaković, Stojan. *Srpska gramatika za niže gimnazije i realke u Kneževini Srbiji. Treći deo, Nauka o oblicima*. Izdanje i štampa državne

štampanje. Beograd.]

PARIĆ 1976. = Папић, Митар. 1976. *Трагом културног наслеђа*. Свјетлост. Сарајево.
[Parić, Mitar. 1976. *Tragom kulturnog nasljeđa*. Svjetlost. Sarajevo.]

PRAVOPIS 1873. = *Pravopis za niže učione katoličke u Hercegovini*. 1873. Tiskom poslanstva katolič. u Hercegovini. Mostar.

ŠATOR, MUHAMED. 2003. Ko je autor *Gramatike bosanskoga jezika* (1890). *Književni jezik* 21/2. Sarajevo. 1–13.

ŠATOR, MUHAMED. 2004. *Bosanski/hrvatski/srpski jezik u BiH do 1914*. Fakultet humanističkih nauka Mostar.

VEBER, ADOLFO. 1876. *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*. Troškom spisateljevim. Zagreb.

VITANOVIĆ, JOSIP. 1882. *Gramatika hrvatskoga jezika za školu i samouke*. II. izpravljeno izdanje. Troškom spisateljevim, a u komisiji knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch). Zagreb.

ŽIVANOVIĆ 1874. = Живановић, Јован (1874). *Извод из српске граматике, I. и III. део граматике: Наука о гласовима и облицима*. Српска народна задружна штампарија. Нови Сад. [Živanović, Jovan (1874) *Izvod iz srpske gramatike, I. i III. deo gramatike: Nauka o glasovima i oblicima*. Srpska narodna zadružna štamparija. Novi Sad.]

Classification of nouns in the manuscript of Franjo Vuletić's *Slovnica jezika bosanskoga*

Abstract

The paper presents the classification of nouns presented by Franjo Vuletić in his manuscript *Grammar of the Bosnian Language (Slovnica jezika bosanskoga, 1885)*, which, with numerous changes, was used to print the *Grammar of the Bosnian Language (Gramatika bosanskoga jezika, 1890)*. Considering that at that time there were ongoing language related conflicts between the members of the Zagreb Philological School and the followers of the Karadžić-Daničić language model, attention will be drawn to the models Vuletić used and the choices he made in the manuscript. Finally, the changes made by Davorin Nemanić, who shaped the final look of the printed edition, will be pointed out.

Кljučне riječi: imenice, Franjo Vuletić, *Slovnica jezika bosanskoga*, Davorin Nemanić, *Gramatika bosanskoga jezika*

Keywords: nouns, Franjo Vuletić, manuscript of the *Grammar of the Bosnian Language (Slovnica jezika bosanskoga)*, Davorin Nemanić, print book of the *Grammar of the Bosnian Language (Gramatika bosanskoga jezika)*